

4. Harmash, T.P. (2008). *Rozvytok okhorony pryrody na Poltavshchyni (XIX – poch. XX st.) [Development of nature conservation in Poltava region (XIX – early XX century)]* / Akad. nauk. vyshch. osvity Ukrainy; nauk. red. O.Ya. Pylypchuk. Kyiv, 183 s.

Одержано 24.09.2018.

УДК 001.891:631.1(477.53)«1950/1980»

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-202-208>

Смірнова Богдана,

викладач кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання

SmirnovaBO@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2442-8004>

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-
Хмельницький, Київська обл., Україна,
08401

Smirnova Bogdana,

Lecturer of Department of Foreign Philology,
Translation and Teaching Methods

SmirnovaBO@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2442-8004>

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University, 30,
Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ҐРУНТОЗАХИСНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА У ГОСПОДАРСТВАХ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ В 1950-Х – 1980-Х РОКАХ

Встановлено, що у другій половині ХХ ст. ефективне застосування ґрунтозахисного землеробства у господарствах Полтавської області УРСР забезпечувало підвищення виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції та покращання екологічної безпеки країни. Визначено, що для підвищення ерозійної стійкості ґрунтів важливим було застосування безпліцевого обробітку ґрунту уперек схилів, ґрунтозахисних сівозмін з вирошуванням багаторічних трав та смуговим розміщенням сільськогосподарських культур, внесення органічних добрив.

Визначено, що для захисту ґрунтів від ерозії важливим було впровадження на схилах лукопасовищних та прифермських сівозмін із застосуванням черезсмужного обробітку ґрунту. З'ясовано велику роль, розробленої вченими науково-дослідних установ, ґрунтозахисної контурно-меліоративної системи землеробства, застосування якої забезпечило зменшення деградаційних ґрунтових процесів в УРСР.

Ключові слова: еволюція, розвиток, ґрунтозахисне землеробство, ґрунтозахисні сівозміни, багаторічні трави, протиерозійні заходи, господарства.

AN EVOLUTION OF APPLICATION OF PROTECTING SOIL AGRICULTURE IS IN ECONOMIES OF POLTAVA REGION IN 1950–1980 YEARS

It is set that in the second half of XX of century effective application of protecting soil agriculture in the economies of the Poltava area of UKRAINE provided the increase of production of high-quality agricultural goods and improvement of ecological safety of country. Certainly, that for the increase of erosive firmness of soils important was application of till of soil without shelves across slopes, protecting soil crop rotations with till of long-term herbares and band placing of agricultural cultures, bringing of organic fertilizers.

Certainly, that for protecting of soils from erosion important was introduction on the slopes of meadows of pascual and crop rotations at farms with application of till of soil through a stripe. A large role is found out, worked out by the scientists of research establishments, protecting soil contour-reclamative system of agriculture, application of that provided diminishing of the degradation ground processes in Ukraine.

Key words: *evolution, development, protecting soil agriculture, protecting soil crop rotations, long-term herbares, against erosive measures, economies.*

У другій половині ХХ ст. в УРСР розширення площ сільськогосподарських угідь за рахунок розорювання малопродуктивних земель, а також інтенсивне запровадження хімізації, меліорації та механізації у сільськогосподарському виробництві активізувало розвиток ерозійних ґрунтових процесів, що призвело до порушення екологічної рівноваги в агроландшафтах [1, с. 321]. Одним із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства стало визначення ефективності застосування ґрунтозахисного землеробства у різних ґрунтово-кліматичних умовах УРСР [2, с. 179]. Аналізування значного обсягу матеріалів із врахуванням досвіду впровадження ґрунтозахисних технологій забезпечить підвищення виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції та покращання екологічної безпечності в Україні.

Визначенню ефективності заходів ґрунтозахисного землеробства присвячені дослідження українських вчених: П.І. Бойка, С.Ю. Булигіна, В.А. Вергунова, Н.П. Коваленко, Ф.Т. Моргуна, О.Г. Тараріка, М.К. Шикули та багатьох інших. Ними приділено увагу ефективності: безполіцевого обробітку ґрунту, ґрунтозахисних сівозмін, органічного удобрення тощо. Однак еволюції застосування ґрунтозахисного землеробства у господарствах Полтавського регіону приділено недостатньо уваги.

Метою статті є встановлення еволюції застосування технологій ґрунтозахисного землеробства, що забезпечували підвищення родючості та протиерозійної стійкості ґрунтів у господарствах Полтавського регіону УРСР упродовж 1950-х – 1980-х рр.

У другій половині ХХ ст. в УРСР розпочато формування програми запобігання ерозії ґрунтів, яка включала низку політичних і адміністративно-господарських заходів [3, с. 402]. У колгоспах і радгоспах всіх ґрунтово-кліматичних умов УРСР використовували ґрунтозахисні сівозміни з посівом по черзі смугами однорічних трав та силосних культур зі смугами багаторічних трав, а також сумішками вівса з конюшиною червоною, вівсяницею лучною і тимофіївкою. На схилах впроваджували лукопасовищні та прифермські сівозміни із застосуванням черезсмужного обробітку ґрунту. Проте, за 1970–1980 рр. площа еродованих угідь зроста на 1,2 млн. га, засолених на 570 тис. га, окислених на 650 тис. га. Вміст гумусу кожного року невинно зменшувався у середньому на 0,5–0,6 т/га [4, арк. 150]. Застосування протиерозійних заходів було непродуктивним, у тому числі через нестачу захисних знарядь [5, арк. 12–16].

На початку 1980-х рр. ерозійного впливу зазнавали 8 млн. га земель [6, арк. 41], а наприкінці 1980-х років вони перевищили 10 млн. га, що становило більше третини площі всієї ріллі країни [7, с. 76]. Упродовж 1881–1981 рр. у ґрунтах УРСР відбулося зменшення вмісту гумусу майже на третину – з 4,2% до 3,4%, втрати якого становили близько 24 млн. т. [2, с. 174]. Близько 3 млн. га займали яружно-балкові землі, а довжина яружних розмивів зростала у рік на 725 км [8, арк. 35]. Внаслідок ерозійних процесів щорічно втрачалось 500–700 га ґрунтів [9, арк. 51], а середньорічні втрати продукції рослинництва перевищували 8–9 т/га зернових [6, арк. 41].

Ерозійними процесами охоплювалися все більші площі сільськогосподарських угідь одного з важливих в УРСР Полтавського регіону. Упродовж 1985–1990 рр. загальна площа еродованих сільськогосподарських угідь у Полтавській області

збільшилась з 291,3 тис. га до 352,8 тис. га або з 14% до 17% від загальної площі сільськогосподарських угідь [10, с. 165]. У полях колгоспів та радгоспів регіону виникали великі облісілі плями, через які тисячі гектарів озимих зернових культур доводилось пересівати, додатково втрачаючи значні ресурси. Багато колгоспів і радгоспів здійснювали внутрішньогосподарське землевпорядкування з повним комплексом ґрунтозахисних заходів. Поряд з агротехнічними заходами ефективним було формування полезахисних лісонасаджень [5, арк. 12–16]. Предметом уваги стало вирішення проблем заліснення та вилучення з обігу непридатних земель [11, арк. 5].

У 1960-х рр. для запобігання розвитку ерозії ґрунтів було прийнято постанови Ради міністрів УРСР №638 «Про організацію боротьби з ерозією ґрунтів на території УРСР» та №1541 «Про заходи з охорони ґрунтів і захисних лісонасаджень на території УРСР» [12, арк. 22–23]. Зазначеними урядовими постановами було затверджено обов'язковий для всіх землекористувачів мінімальний перелік заходів боротьби з ерозією ґрунтів і відновлення родючості та продуктивного використання еродованих земель в УРСР [2, с. 175]. Господарства зобов'язувались на схилах зі змитими ґрунтами запроваджувати ґрунтозахисні сівозміни з багаторічними травами, зерновими культурами і в обмежених розмірах просапними культурами: кукурудзою, картоплею, соняшником. Просапні культури в таких сівозмінах вирощували смугами, розташованими упоперек схилів, поєднуючи їх зі смугами з багаторічними травами. На еродованих схилах широко запроваджували упоперек схилів: гребеневу, ячеїсту та контурну оранку; глибокий обробіток ґрунту без обороту пласта з максимальним збереженням на поверхні ґрунту стерньових решток, як мульчі; глибоке щільювання і клітування або переривчасте борознування зяблевої оранки упоперек схилу. У районах, що зазнавали інтенсивної вітрової або водної ерозії, запроваджували смугове ґрунтозахисне землеробство [1, с. 348].

У 1967 р. важливе значення мала постанова ЦК КПУ і Ради міністрів УРСР №320 «Про невідкладні заходи із захисту ґрунтів від вітрової і водної ерозії в УРСР», за якою господарства зобов'язувались виконувати заходи протиерозійної організації теорії, вимоги до обробітку ґрунту, сівби, збирання врожаю, правил розташування на схилах садів та виноградників, здійснення агролісомеліоративних, гідротехнічних та гідромеліоративних заходів боротьби з ерозією ґрунту [12, арк. 6]. Водночас, у деяких господарствах протиерозійні заходи здійснювались не комплексно, допускалось розпорошення коштів, не у повному обсязі виконувались необхідні агротехнічні протиерозійні заходи [9, арк. 115].

У зв'язку з виникненням зазначених проблем у 1975 р. прийнято постанову Ради міністрів УРСР №526 «Про заходи з поліпшення організації робіт із захисту ґрунтів від вітрової і водної ерозії», яка регламентувала прискорення застосування ґрунтозахисного землеробства у колгоспах та радгоспах всіх ґрунтово-кліматичних умов УРСР [2, с. 176]. Вона забезпечувала здійснення необхідних заходів з посилення охорони захисних лісових насаджень, пошкодження при використанні хімічних засобів захисту рослин, а також догляду за протиерозійними спорудами. Водночас значення захисних лісосмуг, які виконували важливу протиерозійну роль, суттєво зменшувалася. Якщо у 1975 р. їх було створено 17,2 тис. га, то у 1985 р. – тільки 3,9 тис. га, тобто у 4,4 рази менше [11, арк. 5]. Припинялися роботи щодо заліснення непридатних для землеробства ділянок: балок, ярів, піщаників, внаслідок чого вони заростали бур'янами, у кращому випадку природним різнотрав'ям, на якому випасали худобу [13, арк. 74].

У другій половині 1970-х рр., виконуючи постанову ЦК КПУ і Ради міністрів УРСР №39 «Про основні заходи з підвищення родючості ґрунтів УРСР у 1976–1980 роках», у всіх областях УРСР було приділено значну увагу підвищенню родючості ґрунтів. У 1978 р. органічних добрив вивезли у поля на 25 млн. т і внесли на 33 млн. т більше, ніж у 1977 р. [14, арк. 10]. У 1977–1978 рр. значно збільшились обсяги робіт із захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії [14, арк. 239–242].

Зокрема, у колгоспах і радгоспах Полтавської області велике значення надавали безполицевому плоскорізному обробітку ґрунту із збереженням стерні, який здійснювали на 423,2–494,6 тис. га або 17–23% від загального обсягу в УРСР; обробітку ґрунту впоперек схилу і по горизонталях, який застосовували на 140,0–160,5 тис. га або 2% від загального обсягу в УРСР; посіву сільськогосподарських культур спеціальними протиерозійними сівалками, який виконували на 103,9–133,8 тис. га або 5–6% від загального обсягу в УРСР; поліпшенню природних кормових угідь, яке здійснювали на 59–60 тис. га або 2–3% від загального обсягу в УРСР [14, арк. 31–42]. Крім того, застосовували лункування, борознування, щілювання на 9,1–13,1 тис. га, щілювання пасовищ і сіножатей на схилах – на 2,5–3,7 тис. га, смугове розміщення сільськогосподарських культур – на 1,4–1,7 тис. га, переривчасте борознування міжрядь просапних культур – на 0,7–2,7 тис. га, створення полезахисних лісових смуг – на 0,3 тис. га, терасування крутих схилів – на 0,01 тис. га [14, арк. 33–44]. Водночас упродовж 1976–1977 рр. для виконання ґрунтозахисних протиерозійних заходів у колгоспах Полтавської області з державних капіталовкладень було використано лише 1,4 млн. крб. із загального обсягу 34,0 млн. крб. або біля 4% [14, арк. 30].

У 1980-х рр. вченими розроблено ґрунтозахисну контурно-меліоративну систему землеробства, в основі якої був принцип диференційованого використання земель залежно від ґрунтово-екологічних чинників і поетапного створення смугової та мозаїчної структури ландшафтів [15, с. 240]. Важливим було застосування: контурного землевпорядкування; ґрунтозахисних сівозмін; смугового розміщення культур на схилах; окультурених природних кормових угідь; комплексу протиерозійних агротехнічних, лісомеліоративних і гідротехнічних заходів; відтворення в ґрунті балансу гумусу та поживних речовин; гіпсування засолених та вапнування кислих ґрунтів [16, с. 7–12]. Проте, її запровадження не вирішило проблеми деградації агроландшафтів. У тогочасних соціально-економічних умовах неможливо було значно змінити структуру сільськогосподарських угідь, що чітко визначалась планами виробництва сільськогосподарської продукції при інтенсивному землекористуванні [17, арк. 54].

У 1970-х – 1980-х рр. в УРСР недостатньо впроваджували науково обґрунтовані сівозміни. Такі ґрунтозахисні заходи, як кулісний посів та смугове розміщення культур у ґрунтозахисних сівозмінах було виконано на 45–54%, що погіршувало якість попередників під озимі зернові культури [18, арк. 37]. Порушення сівозмін призводило до нагромадження у ґрунтах інфекції, підвищення забур'яненості посівів, розповсюдження шкідників сільськогосподарських культур, погіршення водного і поживного режимів [1, с. 330]. За таких несприятливих умов для підтримання належного рівня врожайності культур виникла необхідність у збільшенні норм внесення мінеральних добрив, що породжувало екологічні проблеми. Зокрема, гумусне виснаження ґрунтів та збіднення їх рухомими формами основних елементів мінерального живлення, а отже зниження рівня родючості [19, арк. 81].

Упродовж 1960-х – 1980-х рр. у всіх регіонах УРСР, у тому числі й Полтавському, вміст гумусу в орних землях набув тенденції до зниження. Якщо у 1961 р. цей показник складав 4,3%, то у 1981 р. він знизився до 4,0%, хоча у 1990 р. відмічено незначне його зростання до 4,1% [10, с. 173]. Зазначена негативна тенденція відбулась через те, що у 1960-х рр. в колгоспах та радгоспах УРСР вносили відповідно 4,6 і 3,3 т/га органічних добрив, що було недостатнім. Наприкінці 1980-х рр. у Лісостепу для бездефіцитного балансу гумусу потрібно було вносити 8–10 т/га органічних добрив [10, с. 128]. При одночасному внесенні з мінеральними їх ефективність збільшувалось на 23% [3, с. 204]. Тому для ефективного вирощування сільськогосподарських культур необхідним було раціональне внесення мінеральних і

збільшення обсягів використання органічних добрив, що забезпечувало збереження стабільності та продуктивності землеробства.

Важливе значення мало запобігання масового вивозу з полів чорнозему під час збирання цукрових буряків, які, надходячи на переробку, як правило містили у загальній масі 15–16% родючого ґрунту. Дефекат, що утворювався у результаті їх переробки містив чорнозем та відходи первісного обробітку – цінне органічне добриво, у 1 т якого містилося 16,8–31,5 кг азоту, 22,0–32,5 кг фосфору, 53,6–88,5 кг рухомого калію і 25,0–35,7% гумусу. У другій половині 1970-х рр. на цукрових заводах УРСР нагромадилось більше 26 млн. т ґрунту-дефекату. З вивезених 14,7 млн. т у поля надійшло лише 5,2, у тому числі дефекату – менше 2 млн. т, решту якого викинули [2, с. 184]. У господарствах Полтавської області значна кількість цього цінного органічного добрива не знаходила свого застосування. Крім того, через недосконалість технологій на заводах значна частина цих добрив ставала непридатною.

У 1970-х рр. недостатньо уваги приділяли рекультивації земель через постійне скорочення обсягів робіт та ігнорування і порушення етапів їх здійснення. Хоча загальна площа відпрацьованих земель, що вимагала рекультивації, у Полтавській області становила 2,5 тис. га [17, арк. 28]. Всього в УРСР обліковувалось 120 тис. га відпрацьованих земель, але рекультивація здійснювалась лише на 17,4 тис. га [20, арк. 222]. Земельне законодавство не передбачало відновлення родючості земель упродовж одного року після завершення їх використання. Не працювали і кошти, які перераховувались підприємствами та організаціями – користувачами земель обласним управлінням сільського господарства через не встановлення планово-фінансовими організаціями порядку їх використання [20, арк. 26].

Не дивлячись на зазначені негативні тенденції, із практичним застосуванням науково обґрунтованих ґрунтозахисних та протиерозійних заходів упродовж 1950–1990 рр. значно збільшився валовий збір сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств Полтавської області [21]. Зокрема, зернових і зернобобових культур – на 1,9 млн. т, озимої пшениці – на 1,6 млн. т, кукурудзи – на 0,9 млн. т, гороху – на 0,4 млн. т, ярого ячменю – на 0,3 млн. т. Таке зростання отримали завдяки підвищенню урожайності зернових і зернобобових культур – на 2,8 т/га, озимої пшениці – на 3,5 т/га, ярого ячменю і кукурудзи – на 2,7 т/га, гороху – на 2,0 т/га. Та за деякого розширення посівних площ: озимої пшениці – на 143,2 тис. га, гороху – на 106,5 тис. га, ярого ячменю – на 25,5 тис. га. Хоча зі зменшенням посівних площ зернових і зернобобових культур на 194,1 тис. га за рахунок зменшення посівів кукурудзи на 102,8 тис. га.

Отже, упродовж 1950-х – 1980-х рр. для ефективного сільськогосподарського виробництва у господарствах Полтавського регіону велике значення мало впровадження ґрунтозахисного землеробства із застосуванням безполіцевого обробітку ґрунту, ґрунтозахисних сівозмін та органічного удобрення. Проте, не дивлячись на затвердження низки урядових постанов, у господарствах продовжували ставитися до боротьби з деградаційними ґрунтовими процесами формально, обмежувалися недосконалими заходами, що призводило до зниження родючості деградованих земель. Фактичне зниження родючості ґрунтів намагалися компенсувати застосуванням необґрунтованих норм внесення мінеральних добрив, що призводило до негативних екологічних наслідків. Водночас, застосування ґрунтозахисних технологій, розроблених вченими науково-дослідних установ, сприяло збільшенню валових зборів сільськогосподарської продукції завдяки підвищенню урожайності сільськогосподарських культур, хоча і за деякого розширення їх посівних площ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Н.П. Становлення та розвиток науково-організаційних основ застосування вітчизняних сівозмін у системах землеробства (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія. Київ: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 490 с.
2. Орехівський В.Д. Еволюція наукових основ органічного землеробства в Україні (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія; наук. ред. д-р с.-г. наук, проф., академік НААН В.А. Вергунов. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 550 с.
3. Васюта С.І. Радянський екоцид в Україні: історичні витоки, труднощі подолання. Тернопіль: СМП «Астон», 2000. 536 с.
4. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 719. 158 арк.
5. ЦДАВО України. Ф. Р-1. Оп. 22. Спр. 322. 19 арк.
6. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 22. Спр. 640. 49 арк.
7. Васюта О.А., Васюта С.І., Філіпчук Г.Г. Екологічна політика: національні та глобальні реалії. Т. 2. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 520 с.
8. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2328. 38 арк.
9. ЦДАВО України. Ф. Р-5105. Оп. 3. Спр. 349. 117 арк.
10. Мордвінов О.Г. Природокористування в аграрній сфері перехідної економіки України. Ніжин: НДПУ, 2000. 188 с.
11. ЦДАВО України. Ф. Р-4778. Оп. 1. Спр. 405. 8 арк.
12. ЦДАВО України. Ф. Р-5105. Оп. 3. Спр. 348. 26 арк.
13. ЦДАВО України. Ф. Р-5105. Оп. 3. Спр. 171. 84 арк.
14. ЦДАВО України. Ф. Р-2. Оп. 14. Спр. 2437. 242 арк.
15. Моргун Ф.Т., Шикуча Н.К., Татарико А.Г. Почвозащитное земледелие. Киев: Урожай, 1988. 256 с.
16. Татарико А.Г., Вергунов В.А. Почвозащитная контурно-мелиоративная система земледелия. Киев: УкрИНТЭИ, 1992. 72 с.
17. ЦДАВО України. Ф. Р-4778. Оп. 1. Спр. 460. 55 арк.
18. ЦДАВО України. Ф. Р-4778. Оп. 1. Спр. 396. 57 арк.
19. ЦДАВО України. Ф. Р-4778. Оп. 1. Спр. 535 89 арк.
20. ЦДАВО України. Ф. Р-1. Оп. 22. Спр. 1074. 225 арк.
21. Площі, валові збори і урожайність зернових і зернобобових культур в Україні: статистичний збірник. Київ, 1991. 290 с.

REFERENCES

1. Kovalenko, N.P. (2014). *Stanovlennya ta rozvytok naukovo-orhanizatsiynykh osnov zastosuvannya vitchyznyanykh sivozmin u systemakh zemlerobstva (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.): monohrafiya* [The becoming and development of scientifically-organizational bases of application of home crop rotations in the systems of agriculture (the second half of XIX is beginning of XXI of century): monograph]. Kyiv: TOV «Nilan-LTD», 490. [in Ukrainian].
2. Orekhivskyi, V.D. (2017). *Evoliutsiia naukovykh osnov orhanichnoho zemlerobstva v Ukraini (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.): monohrafiia* [Evolution of scientific bases of organic agriculture in Ukraine (the second half of XIX is beginning of XXI of century): monograph]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 550. [in Ukrainian].
3. Vasiuta, S.I. (2000). *Radianskyi ekotsyd v Ukraini: istorychni vytoky, trudnoshchi podolannia* [Soviet ecotsid in Ukraine: historical sources, difficulties of overcoming]. Ternopil: SMP «Aston», 536. [in Ukrainian].
4. (1983). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 2. Spr. 719. 158 ark. [in Russian].
5. (1968). TsDAVO Ukrainy. F. R-1. Op. 22. Spr. 322. 19 ark. [in Ukrainian].
6. (1970). TsDAVO Ukrainy. F. R-27. Op. 22. Spr. 640. 49 ark. [in Russian].
7. Vasiuta, O.A., Vasiuta, S.I. & Filipchuk, H.H. (2004). *Ekolohichna polityka: natsionalni ta hlobalni realii* [Ecological policy: national and global realities]. T. 2. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 520. [in Ukrainian].

8. (1986). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 32. Spr. 2328. 38 ark. [in Russian].
9. (1968). TsDAVO Ukrainy. F. R-5105. Op. 3. Spr. 349. 117 ark. [in Russian].
10. Mordvinov, O.H. (2000). *Pryrodokorystuvannia v ahrarnii sferi perekhidnoi ekonomiky Ukrainy* [Nature of the use is in the agrarian sphere of transitional economy of Ukraine]. Nizhyn: NDPU, 188. [in Ukrainian].
11. (1977). TsDAVO Ukrainy. F. R-4778. Op. 1. Spr. 405. 8 ark. [in Ukrainian].
12. (1967). TsDAVO Ukrainy. F. R-5105. Op. 3. Spr. 348. 26 ark. [in Ukrainian].
13. (1967). TsDAVO Ukrainy. F. R-5105. Op. 3. Spr. 171. 84 ark. [in Ukrainian].
14. (1978). TsDAVO Ukrainy. F. R-2. Op. 14. Spr. 2437. 242 ark. [in Ukrainian].
15. Morhun, F.T., Shykula, N.K. & Tataryko, A.H. (1988). *Pochvozashchytnoe zemledelye* [Soil is protective agriculture]. Kyev: Urozhai, 256. [in Russian].
16. Tararyko, A.H. & Verhunov, V.A. (1992). *Pochvozashchytnaia konturno-melyoratyvnaia systema zemledelyia* [Soil is the protective contour-reclamative system of agriculture.]. Kyev: UkrYNTEY, 72. [in Russian].
17. (1981). TsDAVO Ukrainy. F. R-4778. Op. 1. Spr. 460. 55 ark. [in Ukrainian].
18. (1975). TsDAVO Ukrainy. F. R-4778. Op. 1. Spr. 396. 57 ark. [in Russian].
19. (1986). TsDAVO Ukrainy. F. R-4778. Op. 1. Spr. 535 89 ark. [in Russian].
20. (1980). TsDAVO Ukrainy. F. R-1. Op. 22. Spr. 1074. 225 ark. [in Ukrainian].
21. (1991). *Ploshchi, valovi zbory i urozhainist zernovykh i zernobobovykh kultur v Ukraini: statystychnyi zbirnyk* [Areas, gross collections and productivity of grain and leguminous crops in Ukraine: statistical collection]. Kyiv, 290. [in Ukrainian].

Одержано 24.09.2018.

УДК 930.2:[94:656.8(477) «190/200»

Говоровський Андрій,

здобувач кафедри історії та культури
України

istorii222@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0561-8630>

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,
Україна, 08401

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-208-217>

Novorovskyi Andriy,

a postgraduate student of Department of
History and Culture of Ukraine

istorii222@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0561-8630>

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University, 30,
Sukhomlynsky Str., PereiaslavKhmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

РОЗВИТОК ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.): ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ

Пріоритетом розвитку поштової галузі є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення всіх технологічних та бізнес процесів, доступність та ефективність послуг. Ключовим завданням є розвиток та впровадження інноваційної діяльності орієнтованої на майбутнє. У статті окреслено основні напрямки розвитку поштового зв'язку в Україні з моменту проголошення незалежності до 2017 р. Розглянуті основні історіографічні аспекти розвитку поштової справи в Україні.